

# Romans a la Selva

Jordi MERINO, Josep Maria NOLLA i Marta SANTOS,  
*Aquae Calidae. Presència romana a la Selva*,  
Col. Estudis i Textos, núm. 3,  
Consell Comarcal de la Selva/Centre d'Estudis Selvatans,  
1994. 195 pàg.

**E**ls treballs arqueològics endegats a Caldes de Malavella entre els anys 1986 i 1993 han significat, en alguns casos, la descoberta i, en d'altres, la revisió d'una part dels vestigis romans que preserva el subsòl de la vila selvatana. Aplegats en un estudi monogràfic, els resultats de les diverses campanyes d'excavació van concursar a la segona convocatòria del premi *Josep Moragues* de Recerca en el camp de les Humanitats, patrocinat pel Consell Comarcal de la Selva i el Centre d'Estudis Selvatans, i l'obra fou premiada. La seva publicació a la col·lecció *Estudis i textos* ens forneix, per fi, d'una obra que aplega i reexamina vells coneixements i divulga un importantíssim cabal de dades noves i fins ara inèdites.

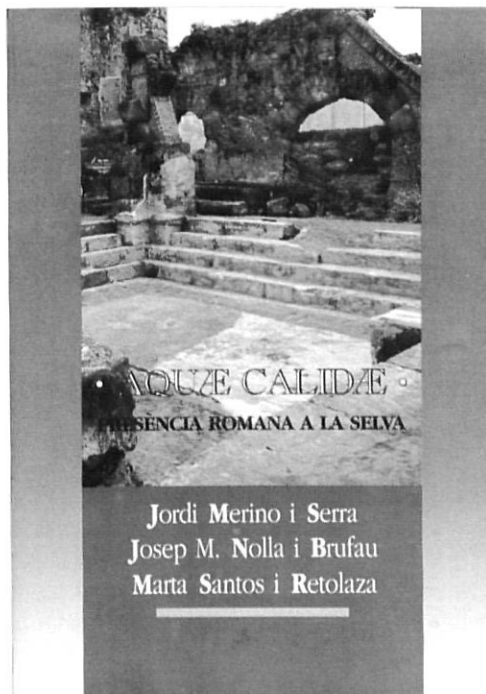
El nucli del treball el constitueixen les termes romanes del turó de Sant Grau, que han estat objecte d'excavació arqueològica durant quatre campanyes des del 1990 fins al 1993, i per a les quals hi ha previstos diversos treballs de restauració i rehabilitació. Les excavacions han estat dirigides pels mateixos autors de l'estudi, tres arqueòlegs gironins que tenen una reconeguda trajectòria professional: Jordi Merino ha dirigit de manera ininterrompuda les excavacions a Caldes des de l'any 1986; el doctor Josep Maria Nolla és catedràtic de la Universitat de Girona, i Marta Santos és investigadora del Museu Monogràfic d'Empúries.

L'estudi ve precedit d'una contextualització –històrica, geogràfica, geològica– que s'inicia ja en el mateix pròleg del Dr. Marc Mayer, de la Universitat de Barcelona, quan ubica el jaciment dins el marc ineludible de

l'Imperi Romà –o potser hauríem de parlar molt més justament de civilització romana– i assimila el que anomena aquesta *monumentalització d'una surgència*, que és el balneari caldenc, amb jaciments tan allunyats geogràficament, però tan afins culturalment, com Djebel el-Oust, a Tunísia, la font Pirene de Corint, a Grècia, o els banys de Bath, a Anglaterra. Tot seguit, els primers capítols del llibre estan dedicats a examinar a fons una sola de les múltiples cèl·lules que vertebraren el cos immens i complex de la civilització mediterrània per excel·lència que va ser el món romà. La concreta subdivisió bàsica, anomenada *municipium*, que dissecionen els autors abastava versemblantment bona part de la Selva interior –l'*ager*– i tenia com a capçalera el nucli de Caldes de Malavella –l'*urbs*. La introducció de l'obra se centra en la identificació d'aquesta entitat a partir de dues inscripcions trobades

a Caldes, que delaten l'existència de magistrats municipals i –una dada certament preciosa– ens confirmen el nom del municipi: *Aquae Calidae*. Tot seguit, després d'una breu i concisa descripció geogràfica i geològica del territori d'aquest *municipium*, passem a conèixer els diversos jaciments de què, en el moment de tancament de l'obra, se'n tenia alguna notícia, per escadussera que fos. N'hi ha 24, molts dels quals eren ja coneguts i publicats, tot i que cal destacar-ne uns quants descoberts en intervencions d'urgència recents (Creu de la Mâ, Fornells de la Selva, Eix Transversal-zona 1) i alguna novetat significativa, com la vil·la de l'Hort d'en Bach, a Maçanet, la primera que s'identifica de manera clara a l'interior de la comarca.

Després d'aquesta passada, ineludiblement exigua, per l'antic *ager* de l'*Aquae Calidae* romana, l'atenció del treball es concentra al centre polític i administratiu, a l'*urbs*, és a dir, al que ha pogut pervenir sota el nucli de l'actual Caldes de Malavella. Abans d'endinsar-se en la descripció de les restes arqueològiques conegudes, els autors ens ubiquen amb un capítol introductori on, succintament, descriuen l'actual terme municipal de Caldes i els trets i propietats de les aigües termals que hi brollen. S'entra en matèria, a continuació, amb el recull de dades –que dissortadament ha de ser molt pobre– sobre el conjunt termal descobert al final del segle passat al Puig de les Ànimes i destruït uns anys després d'haver estat dibuixat i descrit de manera molt breu. Immediatament es passa al turó de Sant Grau, on es troben les restes que han estat objecte d'investigació i reinterpretació a partir de l'any 1990 i que constitueixen el nucli de l'estudi. Inserides dins de les estructures del castell medieval de Caldes i d'un hospital del segle XVII, les restes del balneari romà del turó de Sant Grau arribaren fins al segle XIX en un estat de conservació tan notable que Botet i Sisó en va poder descriure fins i tot part de les voltes de canó que cobrien les estructures més orientals del conjunt i que desaparegueren pocs anys més tard. Tot i així, aquesta destrucció va ser molt parcial i, per fi valorades en la seva justa mesura, les restes foren objecte d'excavacions vers el tombant de segle –dirigides per Font i Sagué– i de diversos estudis, entre els quals destaca el de Serra i Ràfols de l'any 1941.



Els treballs arqueològics endegats pels autors s'han centrat a les parts que les excavacions de Font i Sagué van respectar (és a dir, a les naus que envolten la piscina central i als sectors perifèrics del monument), a la realització d'un sondeig sota el paviment de la piscina central, que n'ha permès una datació fidedigna, i a la laboriosa extracció de la gran quantitat de concreció calcària que cobria bona part de l'edifici. Això ha permès realitzar una descripció acurada dels diversos sectors del conjunt –piscina central, galeria porticada, crugia meridional, sector est i sector oest–, analitzar la tècnica constructiva emprada, avançar una restitució del sistema de voltes i cobertes i traçar les línies principals de la seva evolució arquitectònica, caracteritzada per dues fases principals, des de la fundació a mitjan segle I d.C. fins a l'abandó, quatre segles després. Tot aquest volum certament ingent i en gran part inèdit d'informació va acompanyat d'un ampli reportatge fotogràfic i planimètric que ocupa vint-i-quatre planes i que és de gran utilitat, tot i que cal esmentar que alguna de les seccions, a causa de condicionaments indefugibles de mida, s'ha hagut de reduir excessivament.

La part de novetats conclou amb una visió ràpida de les altres troballes efectuades a Caldes, tan escasses que no han permès conèixer cap nou element de l'estructura urbana de l'antiga *urbs*. Els sondejors que es van fer en indrets propers a Sant Grau foren quasi estèrils,

tot i que una col·lecció particular de materials recollits esporàdicament en el subsòl de la vila insisteixen en una ocupació que s'allarga des del segle II a.C. fins al Baix Imperi. A aquesta època més tardana pertany la necròpoli excavada al carrer de Sant Esteve entre els anys 1986 i 1989, a la qual es dedica un capítol –tot i que ja havia estat publicada anteriorment a la revista especialitzada *Cypsela*–, de manera que la descripció dels vestigis arqueològics trobats a Caldes fins avui resta així completa.

Són unes pàgines denses i condensades, plenes d'informacions velles recuperades i, sobretot, de coneixements nous i inèdits, oferts al lector interessat, que no és necessàriament especialista, amb un llenguatge correcte i senzill, que empra tecnicismes i llatínisms només quan realment i indefugiblement es fa necessari i, tot i així, s'aclareix el concepte entre comes o es remet el lector a un útil vocabulari que es troba al final del llibre. Ens trobem, doncs, davant d'una obra que, sense perdre la rigorositat científica ni menystenir cap dada, és bàsicament divulgativa, concebuda perquè els resultats de les diverses descobertes i excavacions arqueològiques no romanguin tan sols dins dels cercles especialitzats, sinó que –i aquesta ha de ser la comesa de tota investigació del passat, del nostre passat col·lectiu– arribin sense dificultats ni impediments a qualsevol persona que hi pugui estar interessada. No s'havia de menystenir, tanmateix, l'oportunitat de

donar a conèixer el volum més gran d'informació possible i el fet que l'obra podia també ser útil a l'especialista. Per això la part final del llibre, més enllà de les conclusions i de la bibliografia, està constituïda per dos annexos, el primer dels quals descriu sector per sector i estrat per estrat el desenvolupament de les excavacions a Sant Grau, acompanyat de diverses fotografies, plànols i dibuixos del material arqueològic més significatiu. El segon annex és una anàlisi acuradíssima de tots els elements arquitectònics del conjunt termal, a partir de la qual els autors restitueixen el projecte teòric de l'edifici i les causes de l'alteració d'aquest projecte quan el balneari fou construït.

Així doncs, ens trobem davant d'una obra completa, que explota a fons les possibilitats d'una investigació arqueològica i que recull i actualitza els coneixements avui disponibles sobre el món romà a Caldes de Malavella i, de fet, a tota la part interior de la Selva. És evident que això sol ja justifica plenament tant el premi que li ha estat concedit com la seva publicació. A partir d'aquí es pot reprendre amb tota tranquil·litat la tasca llarga i lenta i el treball constant que les mateixes conclusions de l'estudi ens fan saber que són necessaris per continuar reconstruint la història del municipi romà d'*Aquae Calidae*, que és la història, en definitiva, de la Selva romana.

Joan Llinàs i Pol

## noveltes – novelats – novetats

*Annals 1992-1993*. Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès. Ripoll, 1994, 267 pàg.

*Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, XXXIII (1994), Girona, 675 pàg., i XXXIV (1994), 669 pàg.

ARBÓS, ALBERT: *El Baix Empordà*. Barcelona, Disseny Cultural, 1994, 107 pàg. + 1 mapa (les comarques de Catalunya, 29).

Antoni Varés. *Del cartell al cinema, 1928-1966*. Girona, Ajuntament, 1994, 95 pàg. (Col. Catàleg d'exposicions, 19).

*Atles urbanístic de la Costa Brava de Catalunya*. Barcelona, Direcció General d'Urbanisme-Institut Cartogràfic de Catalunya, 1994, 208 pàg.

BUSQUETS, Joan. *La Catalunya del Barroc vista des de Girona. La crònica de Jeroni de Real (1626-1683)*. Volum II. Ajuntament de Girona i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994, 573 pàg. (Biblioteca Abat Oliva, 140).

CASTILLO GARCÍA, Sofia; CAMPS FERNÁNDEZ, Olga. *La guerra civil a Ripoll (1936-1939)*. Ripoll, Ajuntament, 1994, 340 pàg.

CLARA, Josep. «Girona 1934: revolta urbana i resistència fugaça», dins *Plecs d'Història Local*, 54 (encartats a *L'Avenç*, 187, desembre de 1994), pàg. 36-39.

COLOMER, Josep; SERRA, Manuel. *El Ripollès: conequem l'entorn de Campdevànol*. Ripoll, Grup Excursionista de Campdevànol, 1994, 160 pàg.

DALÍ, Salvador. *Un diari 1919-1920. Les meves impressions i records íntims*. Edició, introducció i notes de Fèlix Fanés. Barcelona, Edicions 62, 1994, 238 pàg.

*Estudi General*, 13. «Geografia històrica i història del paisatge». Girona, Universitat, 1994, 290 pàg.

*Estudis del Baix Empordà*, 13 (1994). Sant Feliu de Guíxols, Institut d'Estudis del Baix Empordà, 1994, 215 pàg.

GIL i BONANCIA, Miquel. *Bolados efervescents*. Figueres, Brau, 1994, 102 pàg. *Girona, una ciutat, una història*. Dibuixos: Jaume Marzal. Guió: adaptació lliure de Dolors García i Cornellà sobre un text de Víctor Mora. Girona, Ajuntament, 1994, 66 pàg.